

Oproep invasie Kleinste Jagers

Om een beter inzicht te verkrijgen in de invasie van Kleinste Jagers (*Stercorarius longicaudus*) in het voorjaar van 1988 verzoeken wij iedereen alle waarnemingen, (ring)vangsten en vondsten gedurende de periode augustus tot en met november 1988 aan ons op te sturen.

Men gelieve bij de toezending datum, plaats, namen van waarnemers, vorm, leeftijd, kleed, gedrag, omstandigheden en eventuele andere gegevens te vermelden en tevens een beschrijving bij te leveren. Foto's zijn van harte welkom en worden op verzoek geretourneerd. Alle gezonden gevallen zullen worden opgenomen in het archief van de Club van Zeetrekwaarnemers. Alle berichtgevers zullen worden bedankt in de publikatie die hierover zal verschijnen.

■ G.O. Keijl, L. Stegeman & N.F. van der Ham, Luttikhoudorp 46, 1811 MX Alkmaar.

Telefoonraden voor Huiszwaluwen

Een vogelvriend had eerst telefoon per draad. In 1987 kwam de ondergrondse kabel. De telefoonpaal tegenover zijn huis en de draden zouden in de winter worden weggehaald.

Voor een redelijke prijsje kocht de vogelvriend de paal. Op de vraag wat hij er mee wilde doen, verklaarde hij, dat hij hem weer in zijn tuin zou plaatsen en een paar nepdraden spannen.

'Ja', ging hij verder, 'onder mijn dakgoot hebben drie paren Huiszwaluwen hun nest gebouwd en die zaten steeds op die draden. Nu wilde ik graag, dat ze volgend seizoen hier weer komen nestelen. Na aankomst uit het zuiden gebruiken ze die draden om hun omgeving te verkennen.'

De 'palensloper' bood hierop spontaan aan hem bij het zware werk te helpen!

Resultaat: een verdubbeling van de nesten, terwijl bij de burens, die zwaluwen niet erg op prijs stellen, de vogels wegbleven!

Verder werd me nog meegedeeld, dat ze graag bij fikse regen buiten op de draden gingen zitten. Ook kwamen Boerenzwaluwen uit de omgeving even buurten. Is dit misschien een methode om zwaluwen naar kunstnesten te lokken? Natuurlijk hoeft men niet zo'n zware paal te gebruiken, maar bijvoorbeeld een vlaggestok of een (afgedankte) televisiemast.

■ George Schuijl, Diedenweg 149, 6706 CN Wageningen.

Club voor Natuurgeluiden Registratie opgericht

Op initiatief van 'Het Vogeljaar' verscheen in ons tijdschrift (jaargang 34 (2): 65-68) een artikel over het opnemen van natuurgeluiden. Naar aanleiding van dit artikel zijn indertijd tien enthousiaste reacties ontvangen. De auteur, Wim Rougoor, nodigde te zamen met Bert Kelderman uit Putten op 12 februari 1987 een aantal belangstellenden uit om een club van natuurgeluidenjagers op te richten. De eerste bijeenkomst vond op 28 maart 1987 plaats met achttien deelnemers, de tweede bijeenkomst was op 10 oktober 1987 met 21 aanwezigen. De laatstgehouden bijeenkomst was op 2 april 1988 met zeventien personen en de laatste 'meeting' vond plaats op 8 oktober 1988. Het nut of doel van de opnamen is allereerst voor eigen gebruik. Sommigen gebruiken hun opnamen ook bij eigen films of dia's of combineren verschillende geluiden tot een 'geluidsbeeld'. Anderen gebruiken de opnamen voor studie of nemen deel aan (inter)nationale wedstrijden.

De activiteiten van de club zijn: allereerst de regelmatig gehouden bijeenkomsten, maar daarnaast ook uitwisseling van kennis en informatie (hetzij schriftelijk, telefonisch of tijdens bijeenkomsten) en ten slotte bekendheid geven aan deze hobby en aan de belangen via bladen en omroepen. Tot nu toe worden de gemaakte kosten tijdens de bijeenkomsten door de aanwezigen verrekend. De club ken nog geen vaste contributie, maar per bijeenkomst wordt tot op heden circa f 10,- bijgedragen aan de onkosten. Nadere inlichtingen over de Club voor Natuurgeluiden Registratie bij onderstaand adres.

■ Wim Rougoor, Klavermeen 39, 3844 PS Harderwijk, 03410-19 286 (ná werktijd).

Opmerkingen over de Atlas van de Nederlandse Vogels

De Sovon-atlas van de Nederlandse vogels is een boek waarin op voorbeeldige wijze vorm en inhoud op elkaar zijn afgestemd. De tweeslachtige opzet, de uiteenlopende aard en kwaliteit van de soort besprekingen, en het grote aantal onvolkomenheden, fouten, platitudes en loze prenties maken de atlas weinig bruikbaar; de chatotische boekverzorging onderstreep de onbezonnenheid van de makers. De hoofddoelstelling van dit atlasproject was 'het produceren van maandelijkse verspreidingskaarten (...) op basis van aan en afwezigheid en op basis van al dan niet gebruik maken van het terrein'. Deze hoofddoelstelling is in de atlas ondergraven doordat de nevendoelstelling (het verzamelen van aantalschattingen) een gelijkwaardige weergave kreeg op de verspreidingskaarten. Omdat vele inventariseerders wel en vele andere geen aantalschattingen opgaven, zijn de kaarten onduidelijke vlekkenpatronen geworden; omdat bovendien de aantallen met sterk uiteenlopende kennis van zaken zijn geschat, zijn deze vlekkenpatronen van geringe betekenis. Wanneer men zich aan de hoofddoelstelling had gehouden

den, daarbij overwegend dat in beginsel elke waarneming bespreekbaar is, of dat nu een Tureluur, een Noordse Boszanger of een Pimpelmees betreft (het grote aantal waarnemingen maakt weliswaar zinvolle gevolgtrekkingen mogelijk, maar voor een eerste verslaglegging nodigt deze overweging uit tot terughoudendheid) zou er een enorme ruimte zijn geschapen, zowel in technisch als in inhoudelijk opzicht, om enerzijds het verlies aan informatie en anderszijds de vertekening, die bij de toegepaste cumulering van de gegevens optreden, te compenseren. Deze compensatie, die in de atlas zelden, willekeurig en onvoldoende in kaart zijn gebracht, hadden (ook) interpretaties kunnen en moeten weergeven betreffende dynamiek en aantalverdeling.

De teksten die de kaarten begeleiden zijn door verschillende besprekers opgesteld. Zij wemelen van de fouten, staan in verschillende toonaarden en leggen uiteenlopende accenten. Het was de taak van de redactie om de mededelingen te toetsen, een toon vast te stellen en de benaderingswijze te bepalen. Dat is haar niet gelukt. De rommelige verscheidenheid (vol tegenstellingen, krullig Nederlands, vage formulering en joligheid, en veelvuldig bekrond met zinsneden zoals die over het gevolg van de ligging van het belangrijkste leefgebied van de Lepelaar, over de moeilijkheidsgraad van onderzoek naar Grauwe Klauwier en Ekster, of liever de bekendheid met de ochtendzang van Merels) brengt het boek op het gespreksniveau van een plaatselijke club van vogelvrienden. Standaardwerken beogen een andere vorm van communicatie. De redactie was zo betrokken bij dit project, dat het haar niet lukte zich weg te cijferen. Wel integendeel. Zij veroorloofde zich het prentje op bladzijde 18 om aan te geven dat het werk reusachtig is geweest, dat veel moeilijkheden moesten worden overwonnen, dat er reden was tot trots en aanleiding tot overmoed. Allemaal ongetwijfeld waar. Maar niet aan de orde. De tweetalige inhoudsopgave is een blijk van imponeergedrag en niets meer. Zie tabel 12; en waar zijn de anderstalige samenvattingen van de soortbesprekingen? Er was ruimte genoeg voor. De keuze voor Engels is modieus. Duits zou zinvoller geweest zijn, niet alleen omdat Nederland een landschappelijke provincie van Duitsland is, maar ook omdat van de anderstaligen de Duitse vogelkundigen deze atlas het best hadden kunnen gebruiken.

De redactie ontbeerde een wetenschappelijke houding. Een ordentelijke atlas, die een bepaald gebied en een bepaalde periode betreft, verwerpt uiteraard tellingen uit een ander land en uit een andere periode. De opname van de tellingen van het Rijksinstituut voor Natuurbeheer op het IJsselmeer is niet te verantwoorden en dat gebeurt dan ook nauwelijks. Extra beschamend is de begeleidende techneutenvreugde. In de soortenbesprekingen komt bovendien de afzonderlijke status van deze tellingen niet of onvoldoende aan de orde.

Een ordentelijke atlas geeft onderzoek resultaten weer, voegt daar inlichtingen aan toe die

noodzakelijk of nuttig zijn voor het begrip van deze resultaten en onthoudt zich van waarde oordelen. Zoniet deze atlas. De toelichting bij de broedvogelaantallen ontbreekt bijna overal, maar wel wordt voortdurend medegedeeld of gesuggereerd dat het 'slecht' (soms 'goed') gaat. De broedvogelaantallen verschillen vaak (heel vaak) niet zomaar een beetje, zoals uitsluitend in de samenvatting wordt medegedeeld, maar spectaculair van die in de broedvogelatlas (Tureluur, Grote Bonte Specht, Veldleeuwerik, Vink). Maar die verschillen worden zelden aangegeven. Verklaringen voor toe of afname komen willekeurig voor, voornamelijk bij afname; toename is toeval of een waarnemerseffect en afname is de schuld van de moderne wereld het wordt tot in het absurde medegedeeld ('de oorzaken zijn niet duidelijk, maar'). En indien het onvermijdelijk is om toe te geven dat het 'goed' gaat met een soort, wordt dat zo miezerig mogelijk verwoord (Wulp, Holenduif, Steenuil, Zwarte Roodstaart, Bosrietzanger, Wielewaal). Dit onderdeel is zelfs te slecht voor een schotschrift. De redactie had geen duidelijk beeld van de Nederlandse ornithologie in al haar aspecten. Daardoor konden de soortbesprekers maar wat aanrotzooien. Gemeenschappelijk overnachten wordt vaak wel, soms niet genoemd (Merel); de gevolgen van de naaldhoutplantages worden soms wel, soms niet genoemd (Kuilmees); bietenakkers worden wel genoemd als voedselterrein van zwanen, maar niet van ganzen, evenmin van Paapjes en lijsters; de waarnemersinvallood bij het schatten van aantallen wordt met sterk uiteenlopende maten gemeten (Tortelduif, Graspieper, Braamsluiper, Kleine Bonte Specht, Heggemus); de mais wordt bijna uitsluitend in negatieve zin genoemd (bij Kwartel, Fazant, Ortolaan en zelfs bij de Kievit), terwijl Merel, Pimpelmees en Rietgors daarin toch opvallende bezoekers zijn; de invallood van de jacht wordt niet duidelijk (Eksters worden weinig vriendelijk bejegend, Fazanten worden uitgezet en bijgevoerd, over de jacht op Rietganzen en Veldleeuweriken wordt niets gezegd); slechts van een soort wordt het totaalgewicht van de Nederlandse vogels gegeven (Winterkoning) en ook van slechts een soort de mythologische betekenis (Witte Kwikstaart).

Ook de soortbesprekers toonden zich betrokken. Zij hanteren indrukwekkende termen (influx), storten schaafteloos hun gemoed uit (nostalgische zilveren watervallen van de Roodborst), geven onverbloemd de rauwe werkelijkheid weer (de trek van Koperwieken is gering omdat zij 's nachts passeren en Zanglijsters vallen niet op maar zingen wel luid) of formuleren ontroerend kinderlijke beschermingsvoorstellen (op kaalslagen geen herbepanting terwille van de Duinpieper).

Maar de soortbesprekers zijn weinig nauwgezet. Ter staving een kleine keuze uit de missers. Verscheidene hiervan hebben betrekking op West-Zeeuwsch-Vlaanderen; er is geen reden om aan te nemen dat andere gebieden beter behandeld zijn. Het is niet te geloven dat na de zondeval een deel van de Knobbeltzwanen tam gebleven is.

Voor een goed begrip van de verspreiding van de Grauwe Gans in Zuidwest-Nederland had moeten worden gewezen op de herinplanting in Het Zwin.

Meer dan tien Blauwe Kiekendieven in een blok in Zeeuwsch-Vlaanderen komen soms voor op een van de slaapplaatsen. De topslaapplaats bevindt zich op wisselende lokaties. Door opeenstapeling van de jaar kaarten geeft de kaart een beeld dat door de bespreker klakkeloos wordt naverteld. De presentie van de Zilverplevier is ook in november hoog. Er zullen inderdaad wel geen Paarse Strandlopers zijn aange troffen op de Veluwe, zoals treffend wordt opgemerkt. Maar hoe moeten de kaarten van de Steenloper worden begrepen? Wat betekent gelijke verdeling over Waddenzee, Delta en Noordzeekust? De Waddenzee ziet bovendien zwart van de Steenlopers: allemaal kleine groepjes op mosselbanken? De neerlagdiagram in de inleiding geeft te weinig aanleiding om de veronderstelling te rechtvaardigen die de toename van Stormmeeuwen in oktober betreft op de weiden in het binnenland.

De mededeling dat de broedgevallen van de Groene Specht in Zeeuwsch-Vlaanderen geïsoleerd liggen is stompzinig. Zij sluiten aan bij de populatie in Oost-Vlaanderen.

Worden er meer wijfjes dan mannetjesheggemus geboren? De mortaliteit treft de wijfjes immers harder?

Bij de Roodborst zouden cijfers inzicht hebben kunnen verschaffen over de gevolgen van de winter 1978-1979. 'Lager dan gebruikelijk' suggereert iets anders dan 'een klap'.

Voor een kustblok in West-Zeeuwsch-Vlaanderen worden in alle maanden 11.100 Koolmezen opgegeven, behalve in november, wanneer er meer dan duizend staan genoteerd. De gesuggereerde verklaringen zijn hiervoor onvoldoende.

De gemiddelde presentie per maand van de Ekster is in tegenstelling tot wat de tekst vermeldt het hoogst in april, mei en november. De presentie per jaar bekijkend lijkt het beter om vast te stellen dat de presentie in het najaar het hoogst is. Ofschoon eksterparen doorgaans binnen hun territoriumgrenzen blijven is het aanne melijk dat zij in meer of mindere mate in groter gezelschap slapen. De hoogst interessante 'vergadering' in de broedtijd van alle eksterparen in de buurt blijven onbesproken.

Ofschoon de tekst meiding maakt van blokken van meer dan duizend Groenlingen in november-april, is er op de kaartjes niet een te vinden. Ten slotte: de bespreking van de Gierzwaluw vertoont een opmerkelijke opeenstapeling (cumulatie) van onjuistheden. Wanneer Gierzwaluwen zich honderden kilometers van de broedplaatsen verwijderen is er geen sprake van pendelen, maar van slechtweertrek. Forse vetreserves zijn door jongen van enkele dagen oud nog niet aangelegd. Stuwung treedt niet exclusief bij Breskens op, maar langs de hele Belgische kust. Het spectaculaire aantal van 20.000 exemplaren langs Breskens moet vervangen worden door minstens 35.000 exemplaren. Broedvogelinventarisaties in naoorlogse wijken van Terneuzen en Nijmegen laten zien, dat gejammer over achteruitgang vooralsnog onnodig lijkt. De midzomerkaarten zijn niet alleen niet representatief, ze zijn voor een vluchtige soort als deze ook niet zinvol.

In aanleg geeft dit boek een belangwekkende tekst, waarbij de meeste kaarten gemist kunnen worden. Dit tot nu toe meest volledige beeld van de Nederlandse vogelwereld zou, aangevuld met weloverwogen kaarten, een goede basis hebben gevormd voor een handzaam boek dat ook buiten de ornithologische wereld belangrijk zou zijn geweest.

Bij naslagwerken, zoals atlassen, encyclopedieën en woordenboeken, is de boekverzorging bij uitstek dienend. Juist bij dit soort werken is een deskundig boekverzorger onontbeerlijk. Deze atlas bewijst het.

De vormgeving maakt het de gebruiker uitermate moeilijk. De onvermijdelijke onrust die de kaartjes veroorzaken, had getemperd moeten en kunnen worden: omwisseling zwart en blauw; groen in plaats van blauw; isolering (op een bladzijde of bovenaan de bladzijde) in plaats van de hindernis die de reeksen kaartjes vormen om de tekst te lezen; doorloop over twee bladzijden (nu zijn vier oogbewegingen nodig).

De onrust is echter op allerlei manieren verhevigd. Van de meestal vier kolommen tekst zijn alle lengtes ongelijk; prentje, diagram en kaartjes zijn vaak opdringerige en altijd zeer verscheiden beeldelementen die de blik versplinteren.

De leesbaarheid is verder verslechterd door het tekstbeeld (een kleine zuinige letter als deze vereist kleinere kolommen of een grotere interlinie), door het ontbreken van liniëring in de tabellen achterin en in de diagrammen, door de weergave van de getallen die soms zelfs onbegrijpelijke cijfercombinaties oplevert en door talloze andere typografische fouten.

De vogelprentjes vormen ondanks een klein aantal mooie tekeningen dat voor de atlas geschikt is, te zamen een beschamende reeks. De sterk wisselende stijl en helderheid, de wisselende plaats en de wisselende formaten enerzijds, en anderzijds de uiteenlopende kwaliteit tussen de verschillende tekenaars en in het werk van afzonderlijke tekenaars weerspiegelen de houding waarvan dit boek getuigt: rotzooi maar wat aan, het is ongetwijfeld goed, want het komt van een kunstenaar, het komt uit de computer.

De fundamentele fouten en het buitengewoon grote aantal tekortkomingen (waarvan slechts hoofdlijnen zijn aangeduid) maken de Atlas van de Nederlandse Vogels tot een naslagwerk met een zeer beperkte waarde. De Nederlandse veldornithologie heeft hiermee, vergeleken met de broedvogel atlas, een stap teruggezet.

De indrukwekkende prestatie van de duizenden vogeltellers (en enkele telsters) die de gegevens hebben verzameld, verdienen een beter boek. Gelukkig zijn de gegevens niet weg. Zij lenen zich voor velerlei zinvol onderzoek. Laat dat maar snel gebeuren.

■ Pieter-Paul van Laake, Nassaulaan 38, 6571 AD Berg en Dal, 08895 - 42915.

Nogmaals de Atlas van de Nederlandse Vogels

Er zijn van die momenten in je leven, dat je toch wel even schrikt. Dat overkwam mij toen ik Pieter-Paul van Laake's opmerkingen over de Atlas van de Nederlandse Vogels las. Zou het dan toch echt waar zijn, dat dit 'attractive as well as invaluable reference book' (Sharrock in *British Birds* 81:475) nog slechter is dan een schotschrift en het niveau heeft van de gesprekken van een plaatselijke club van vogelvrienden, zoals Pieter-Paul ons weet te vertellen? Zou het dan toch waar zijn dat de 'scattering of pleasant line drawings' (Sharrock idem) een beschamende reeks gerotzooi is? Als al die dingen waar zouden zijn, dan ziet het er slecht uit voor al die mensen die de Atlas goed en mooi vinden.

Wij zijn bij Sovon daarom dieper ingegaan op wat Pieter-Paul meent te moeten beweren. Wij kwamen tot de conclusie dat Pieter-Paul een grote hoeveelheid details en feitjes bij elkaar schraapt, die hem kennelijk storen. Maar het gaat niet om feitelijke juistheden. Een groot deel van zijn voorbeelden ontleent hij aan de zojuist verschenen Avifauna van Zeeuws-Vlaanderen (Buise & Tombeur 1988). De gegevens van deze avifauna uit 1988, vergelijkt hij met de gegevens uit de atlas, die in 1987 verscheen. Pieter-Paul doet dit zonder erop te wijzen dat hij deze gegevens haalt uit de later gepubliceerde Avifauna van Zeeuws-Vlaanderen. Deze Pieter-Paul verwijt dan de redactie van de atlas van een niet-wetenschappelijke houding. Je moet maar durven!

De onderzoeksmethode en de daaraan klevende problemen worden in het begin van het boek zorgvuldig uit de doeken gedaan. Het gevolg is, dat niet bij iedere soort deze problemen worden herhaald. Zij staan immers in de inleidende hoofdstukken. Maar Pieter-Paul gaat alle soortbeschrijvingen en kaarten napluizen op methodische tekortkomingen en sabelt deze onbarmhartig neer als hij deze tegenkomt. Over wetenschappelijke zorgvuldigheid gesproken!

Voor een professionele vormgeving ontbraken ons de financiële middelen. Maar Pieter-Paul heeft ondanks al zijn kritiek op de vormgeving de atlas niet goed bekeken, want op drie plaatsen is het blauwe vormgeverslijntje met vlag te laag geplaatst. Pieter-Paul viel het niet op. En de kaft heeft hij helemaal niet goed bekeken. Juist de kaft was binnen Sovon een zeer controversieel punt. Wie zet er nu Kraanvogels op de kaft van zo'n boek? En dan nog wel in zo'n impressionistische vormgeving? Dat gaat toch niet met zo'n atlas! En je hoeft niet eens goed te kijken om te zien dat de letters Sovon schots en scheef – en van verschillende formaat – op de kaft staan. Dat geeft toch wel blijk van een zeer slordige en overmoedige houding van de redactie. Nee, Pieter-Paul, wat de kaft betreft, heb je een gouden kans gemist tot een fel uithalende kritiek op dit schotschrift.

Overigens ben ik van mening dat de opmerkingen van Pieter-Paul niet over de atlas gaan, maar over hemzelf. Pieter-Paul vindt het nodig tot zijn taak te rekenen avifaunistische publika-

ties tot op de grond af te breken. Onder andere Vogels van de Grote Rivieren (Mourik 5 : 169-171) en Randstad en Broedvogels (Mourik 8 : 80) gingen reeds eerder genadeloos voor de bijl. De lezers van De Mourik kennen 'het gespreksniveau van een plaatselijke club van vogelvrienden' en halen dus hun schouders op. De lezers van het Vogeljaar hebben deze voorkennis echter niet. Zij oordelen zelf maar over de wenselijkheid kritiek van een dergelijk niveau in dit blad op te nemen.

Ten slotte ben ik van mening, dat het een goede zaak is, dat er vrijheid over drukpers is. Maar soms denk ik: Mijn God, is het niet eeuwig zonde van alle bomen, die voor dit soort verhalen moeten worden geveld?

J. van der Straaten,
Voorzitter Sovon.

Zeevogels kijken op de Shetlands

Het grote succes van de reis voor Vogeljaarlezers naar de Orkneys en de Outer Hebrides Schotland per schip heeft er toe geleid dat aanstaande voorjaar een vervolg van deze reis plaatsvindt. De vorige reis was geheel volgeboekt. Van 6 tot 15 mei 1989 gaan wij nu de Vogelrijkdom van de Shetland Eilanden bezoeken onder leiding van Jaap Taapken. Het aantal deelnemers is beperkt. Nadere inlichtingen 070-808 464/890 098. Voor nadere gegevens zie 'Het Vogeljaar' 35 (6): 316-318.

Zwarte Ibis in Limburg

In 'De Limburger' van 14 november 1988 stond het volgende opmerkelijke bericht. Men oordele zelf...

Vogel gevlogen. Grathem – Leden van de veldpolitie en medewerkers van het Kasteelpark Born hebben zaterdagmorgen (12 november 1988) tevergeefs geprobeerd een zwarte ibis te vangen die was neergestreken in het Kaufven te Oler-Grathem. Het Kasteelpark wil de vogel graag aan de collectie toevoegen. Bakker Thei Sieben uit Grathem ontdekte de vogel vorige maandag (7 november 1988). Het 2,5 ha grootte parkje, dat vroeger dienst deed als stortplaats is zijn eigendom. Het komt vrij zelden voor, dat een zwarte ibis om deze tijd van het jaar in ons land in de vrije natuur te zien is' aldus Sieben. In de loop van vorige week schakelde Sieben de veldpolitie in. Zaterdagmorgen werd geprobeerd om de vogel te vangen, maar die liet zich niet verschalken. Toen wij het dier te dicht naderden, vloog hij weg. Hij zit nog wel in de omgeving, maar heeft zich niet meer in het park laten zien', aldus Sieben. 'Als hij terugkeert zullen wij een nieuwe poging doen om het dier te vangen'. Aldus het bericht in 'De Limburger' dat met een foto werd geïllustreerd.

Wie beter over de Zwarte Ibis geïnformeerd wil worden wordt verwezen naar het artikel van Jurgen Vanpraet & Henri Wille 'Recente meldingen van de Zwarte Ibis (*Plegadis falcinellus*) in West-Europa een vermoedelijke Amerikaanse herkomst' in 'Mergus' 2 (3): 121-136 dat in september 1988 verscheen.